



> Donat Zeko, Stipe Jelaska foto: Glorija Lizde

KIM CUCULIĆ

Satirički zagrljaj svetog i profanog

HRVOJE KORBAR: *Tako nam Bog pomogao*

Prema motivima knjige *Summa atheologiae* Borisa Dežulovića

Redatelj: HRVOJE KORBAR

PlayDrama Split

Premijera: 29. studenoga 2022. u Gradskom kazalištu mladih u Splitu

Kazalište PlayDrama iz Splita premijerno je izvelo predstavu *Tako nam Bog pomogao*, za koju je tekst prema motivima knjige *Summa atheologiae* suvremenoga hrvatskog, splitskog novinara i pisca Borisa Dežulovića napisao Hrvoje Korbar, koji je i redatelj predstave. Puni naslov Dežulovićeve knjige je *Summa atheologiae: Nekoliko heretičkih rasprava o nemogućnosti Svemogućeg* (Ex libris, Rijeka, 2019.), koji je jasna aluzija na Tomu Akvinskog i njegovo, za Katoličku crkvu kapitalno djelo *Summa theologiae*. U predgovoru knjizi *Summa atheologiae* prof. dr. Claudio Battistelli, s Papinskog sveučilišta Gregoriana, ističe da emancipirano kršćanstvo ne bi bilo moguće bez izazova negacije Boga, čemu je upravo posvećena Dežulovićeve knjiga. Prvo poglavlje naslovljeno je *Ono što jest* i vrlo je kratko – sastoji se od pitanja “Ima li Boga?” i konciznog odgovora: “Nema.” Boris Dežulović piše o mnogim temama koje se odnose na Katoličku crkvu, vjeru i religiju, analizirajući i propitujući sve te pojmove institucionalno i izvaninstitucionalno, od pape preko kardinala i biskupa do običnih župnika i vjerničke

pastve. Kako u pogovoru pod naslovom *Theologia haeretica* navodi fra Drago Bojić, riječ je o “dvoumicama i nedoumicama o teologiji, Bogu, Kristu, Djevici Mariji, nečastivom, crkvi, katoličkoj ekonomiji, seksu i životu, kleru, Hrvatima...”

U programskoj knjižici predstave Hrvoje Korbar objašnjava da je ključ za čitanje *Summe atheologiae* pronašao u posljednjem tekstu u zbirci, svojevrсноj (ne)vjerničkoj autorovoj autobiografiji *Bog, ja i moja baba Kata*, objavljenom u poglavlju znakovitog naslova *Knjiga postanka*. Riječ je o tekstu u kojem je Dežulović (auto)ironično pojasnio vlastitu ateističku poziciju, iako je primio sve sakramente. Objasnjava da je njegova baba Kata, nepismena i pobožna žena, za životnu misiju uzela upravo njegovo “privođenje u krilo Svete Matere Crkve”. Dežulović u svojem prepoznatljivom stilu, na duhovit i samoironičan način, evocira sakramente koje je primio: krštenje, pričest i krizmu. Upravo je krizma, svečani obred potvrde vjere, za njega bila “svečani obred razlaza s Crkvom”. Na mise je, kako



> Stipe Jelaska, Stipe Radoja, Donat Zeko foto: Glorija Lizde

piše, „išao samo zbog babinog džeparca“, a sve vezano uz Crkvu činio je da formalno udovolji babi Kati, dok je zapravo cijelo vrijeme bio ateist pa pri kraju teksta zaključuje: „Samo, eto, zbog nje, zbog dobre moje babe Kate, meni je žao što Bog ne postoji.“

Osim spomenutoga, Korbar je izabrao još nekoliko tekstova i motiva iz knjige te ih povezo u adaptaciju za kazalište, odnosno dramatisirao ih je tako što je iz njih izvukao dramski i scenski potencijal. Naslov predstave *Tako nam Bog pomogao* parafraza je dijela prisega novoizabranoga predsjednika Republike Hrvatske, a glasi „Tako mi Bog pomogao“. Naime, u jednom tekstu Dežulović se pita je li uopće primjereno da se u sekularnoj republici predsjednik zaklinje

na Boga. Podsjetimo, godine 2017. sedmero sudaca Ustavnog suda donijelo je odluku da rečenica „Tako mi Bog pomogao“, kojom završava prisega novoizabranog predsjednika ili predsjednice Hrvatske, ne ugrožava ateiste i agnostike, niti dovodi u pitanje sekularnost Republike Hrvatske. Ipak, dvoje ih je imalo izdvojeno mišljenje; istaknuli su da je uvrštavanjem dodatka „Tako mi Bog pomogao“ povrijeđeno nekoliko temeljnih ustavnopravnih načela. Kako je objašnjeno, uključivanje u sadržaj svečane prisega „Tako mi Bog pomogao“ protivno je načelu jednakosti svih vjerskih zajednica pred zakonom i načelu odvojenosti vjerskih zajednica od države jer pretpostavlja da je izabrani predsjednik pripadnik vjerske zajednice čiji pripadnici i spornom rečenicom izražavaju svoju vjeru.

Također, obavljanje javne dužnosti u ovisnosti o bilo kakvom djelovanju s područja vjere izravno je suprotno ustavnom načelu odvojenosti države od vjere. Osim toga, predlagatelji ustavne tužbe istaknuli su i da se takvom prisegom ateiste i agnostike koji su izabrani za predsjednika dovodi u nejednak položaj pred zakonom s vjernicima, jer ih se primorava da izgovaraju te riječi iako nisu vjernici.

Vežano za to, spomenimo i kolumnu *Tako nam Bog pomogao* (Novosti, 22. veljače 2020.) u kojoj Dežulović, među ostalim, piše:

- Aha. Poruka od Milanovića.

- I? Šta kaže?

- Ništa. „Tako mi Bog pomogao.“

Tako je ovoga utorka izgledao redovni kolegij u kabinetu Gospodina Boga. Sva su se nebesa čudom čudila poruci novog predsjednika Republike Hrvatske, velika se teološka rasprava zbog Milanovićeve poziva u pomoć povelila kad je Jahve bijesan napustio kolegij.

- Čekaj, čekaj - započeo je Petar. - Potpada li „Tako mi Bog pomogao“ od ateista Zorana Milanovića u ono „Ne izusti ime Gospodina Boga svoga uzalud (Izl 20,7)?“ Ili Milanovićevo „Tako mi Bog pomogao“ ne potpada u „Ne izusti ime Gospodina Boga svoga uzalud (Izl 20,7)“ zato što je ateist? Kako sad to ide? Toma?

- Nema veze, to je formalna zakletva - ubacio se Toma Akvinski. - Imaš to u Ponovljenom zakonu, 6, 13: „Gospodinu iskazuj poštovanje, njegovim imenom polaži prisegu.“ Jesam li u pravu, Mojsije?

SVETA OBITELJ

U skladu s temom predstave zamišljena je i programska knjižica; malog je formata,

Predstava na neočekivan, subverzivan i duhovit način povezuje duhovno i profano, vjeru i ateizam, Crkvu i Državu, religijske dogme i surovu stvarnost – onu jedne sasvim obične, mentalitetno dalmatinske obitelji sa svim njezinim nespozumima i trzavicama.

otprilike veličine vjerskih sličica ili malih, dječjih katekizama, a u sredini naslovnice je fotografija neobične Svete obitelji za običnim kuhinjskim stolom, s kućnim raspelom na zidu u pozadini – Sin, Otac i, s plavim velom i sa zlatnom krunom na glavi, Majka. To je uvod u predstavu koja na neočekivan, subverzivan, satiričan i duhovit način povezuje duhovno i profano, vjeru i ateizam, Crkvu i Državu, religijske dogme i surovu stvarnost – onu jedne sasvim obične, mentalitetno dalmatinske obitelji sa svim njezinim nespozumima i trzavicama. Naslov predstave, *Tako nam Bog pomogao*, u varijanti „Tako mi Bog pomogao“, u predstavi ćemo čuti u snimljenim govorima Franje Tuđmana, Kolinde Grabar-Kitarović, Zorana Milanovića..., tijekom njihovih predsjedničkih prisega. Kako je to objasnio redatelj Hrvoje Korbar, u Hrvatskoj je i predsjednička prisega izričito ceremonijalnog karaktera „pa je očito i vjerovanje mnogih Hrvata samo prigodno, ceremonijalno i odrađuje se za javnost“.

Predstavu sam pogledala na repriznoj izvedbi u Gradskom kazalištu mladih u Splitu 9. prosinca 2022. godine. Na manjoj pozornici GKM-a dominantni element scenografije Katarine Perić je oblacima i križem obasjano nebesko prijestolje, u oblikovanju svjetla Elvise Butkovića. U kontrastu s tim sakralnim

motivom u stražnjem dijelu pozornice, nalazi se kuhinjski stol u prednjem dijelu scene, za kojim se okupljaju članovi Svete obitelji – Bog Otac (Stipe Radoja), Sin Isus (Donat Zeko) i Majka Marija (Stipe Jelaska). I na vizualnom planu uprizorenja tako dolazi do „sudara“ i konfrontacije svetog i svjetovnog, dok oblikovanje likova zadržava nešto od tradicionalne biblijske simbolike. U autorskoj ekipi je i skladatelj te oblikovatelj zvuka Matko Botić, dok su autori songa izvođači i Petar Gudelj.

Djevica Marija, majka Isusova, ikonografski se djelomično oslanja na Evandjelja, ali

nježna, skromna, privržena obitelji, onako kako se stereotipno zamišlja „prava splitska majka“, no nakon jedne obiteljske razmirice u njoj se budi bunt i ona napušta muža i sina. Demonstrativno uzima putni kovčeg i kreće na putovanje svijetom, po raznim svetištima u kojima se ukazuje. Ona svakodnevno mobitelom komunicira sa svojom najboljom prijateljicom – jednom vidjelicom Gospina ukazanja. I u kreiranju lika Marije osjeća se satirička oštrica, slična onoj iz filma *Brianov život* montipajtonovca Terryja Jonesa iz 1979. godine, subverzivnoj, drskoj, anarhičnoj satiri Biblije i njezinih pompozni hollywoodskih interpretacija. U predstavi Bog Otac, Jahve, povremeno sjedi na svojem nebeskom prijestolju, kao prva osoba Trojstva, Stvoritelj i Zakonodavac koji se spušta u svakodnevne, realistične obiteljske, ali i šire društvene situacije. U silovitoj, temperamentnoj glumačkoj kreaciji Stipe Radoje, on je autoritarna, patrijarhalna glava obitelji, koju živciraju ukućani i obiteljski problemi, a jedina mu je želja u miru pročitati novine. U jednom prizoru Radoja se pojavljuje i u ulozi ratnog zločinca Darija Kordića koji doživljava „vjersko obraćenje“. Sin, Isus, za kojega je i habitusom adekvatno izabran Donat Zeko, djeluje poput običnog „mladića iz susjedstva“; pomalo je lijen, inertan, dječjački zaigran, nekako nezainteresiran za događanja u obitelji i oko sebe. Između njega i njegovih roditelja osjeća se i generacijski sukob. Stipe Jelaska utjelovio je i lik anđela Gabrijela, koji Isusu objavljuje da bi se Zemlja mogla naći u velikom problemu ako Jahve ne smiri svoj gnjev pa ga moli za pomoć. U duhovitoj Jelaskinoj interpretaciji, Gabrijel – arkandeo, glasnik Božji i navjesnik porođenja – ima ulogu Očeva tajnika koji strpljivo rješava onozemaljske, ali i ovozemaljske probleme. Između njih i Zemljana posreduje Duh Sveti, odnosno popularni Spiri, koji ih čudima moderne tehnologije spaja sa zemaljskim signalima, što je i ironični komentar na komercijalizaciju vjere u Hrvata. Gabrijel je prikazan poput obiteljskog *advocatus diaboli*, menadžera i PR obmanjivača za vjerničko stado.

Četiri tendencije: čvrst i argumentiran tematski okvir, promocija hrvatskoga dramskog pisma, njegovanje novog, postdramskog, autorskog kazališta te angažman najkvalitetnijih hrvatskih kazalištaraca ostat će konstantom djelovanja splitske PlayDrame.

u predstavi više slijedi stoljećima razvijanu potrebu kršćanske Crkve za materinskim likom. Marija u interpretaciji Stipe Jelasko pojavljuje se na pozornici lica prekrivena plavičastom marijinskom koprenom, a njezin lik sintetizira svetost i svakodnevnost obične (dalmatinske) majke. Suptilnom, nijansiranom glumačkom igrom, Stipe Jelaska na duhovit način približava gledateljima ikonografski prepoznatljivu figuru, onakvu kakvu nudi religijski kič, koja se s duhovnih razina spušta u ozračje hrvatske svakodnevice. Jelaskina Majka Marija je brižna,

SATIRA I SUBVERZIVNOST

Zanimljivo je predstavu *Tako nam Bog pomogao* sagledati i u kontekstu povijesti hrvatske drame, odnosno tradicije crkvenih prikazanja, mirakula i moraliteta, u odnosu na koje je subverzivna. Ta subverzivnost očituje se u satiričkom prikazu novozavjetnih likova, posebno u tome što je Majku Mariju utjelovio glumac (zanimljivo je da je uvođenje naturalističkih i tipično kazališno-scenskih detalja u liturgijsku igru bilo prisutno i u crkvenim prikazanjima, kao što je prerusavanje u ženske osobe). U predstavi, opet na ironičan i subverzivan način, elemente mirakula nalazimo u Marijinim ukazanjima u raznim svetištima po Hrvatskoj i diljem svijeta. Svojim humorom i subverzivnošću predstava *Tako nam Bog pomogao* oživljava i pomalo zamrlu satiru u aktualnom hrvatskom teatru, izazivajući salve smijeha u gledalištu. Premda, uvjerali smo se, ima i onih gledatelja koji se nijedanput nisu nasmijali niti pljeskali na kraju izvedbe. U svojem osvrtu na predstavu, *Ovacije za farsu o hrvatskom katoličkom licemjerju*, za www.tacno.net Boris Pavelić piše da se ona može opisati kao farsa. Istodobno, vjerojatno će biti i onih čiji bi vjernički osjećaji mogli biti povrijeđeni. Na kraju Dežulovićeve knjige, u neobičnoj Bilješci o autoru, citira se kardinal Josip Bozanić (zagrebački nadbiskup): „Dežulovićovo pisanje nije vrijedno nikakve posebne raščlambe, te bi ulazanje u raspravu sa sadržajem koji je u njemu iznesen netko mogao shvatiti kao davanje vrijednosti nečemu što je uistinu bezvrijedno.“

REPERTOARNA POLITIKA PLAYDRAME

PlayDrama je osnovana 2008. godine, a otvorena 17. rujna 2009. praizvedbom drame *Udarac* autora Andresa Veiela i Gesine Schmidt, u režiji Martina Kočovskog. Time je Split dobio, uz splitsko Hrvatsko narodno kazalište, tek drugo kazalište za odrasle i prvo neovisno kazalište za odraslu publiku. Osnivači kazališta su Elvis Bošnjak, glumac i pisac (kao umjetnički voditelj), i Lina Vengoechea,

kazališna menadžerica, kostimografkinja i scenografkinja. PlayDrama je postala i prvo hrvatsko kazalište praizvedbi. Godine 2018. umjetnički voditelj kazališta PlayDrama postaje Matko Botić, dramaturg, teatrolog i skladatelj. Od 2018. do 2021. godine PlayDramin repertoar sustavno se bavio temom obitelji i obiteljskih odnosa u suvremenom društvu. Program kazališta primarno je usmjeren promociji suvremenoga hrvatskog dramskog pisma i suvremenoga kazališnog izraza. PlayDrama ističe da nijedno hrvatsko kazalište nije u tako kratkom vremenu izravno utjecalo na stvaranje tolikog broja novih domaćih dramskih djela, koja su napisana upravo za to kazalište (Tomislav Zajec: *Mala Moskva*, Dino Pešut: *Djeca recesije*, Ivana Vuković: *Dijete našeg vremena*), istovremeno ne zanemarujući suvremeno autorsko, postdramsko kazalište u predstavama Helene Petković i Olje Lozice. Te četiri tendencije: čvrst i argumentiran tematski okvir, promocija hrvatskoga dramskog pisma, njegovanje novog, postdramskog, autorskog kazališta te angažman najkvalitetnijih hrvatskih kazalištaraca ostat će konstantom djelovanja splitske PlayDrame.

U 2022. godini PlayDrama je učinila repertoarni preokret, prebacivši se s obiteljskih tema na sveobuhvatniju analizu društva u kojem stvaraju kazalište. Taj zaokret ovako objašnjavaju na svojim mrežnim stranicama: „Svako scensko djelo je prije svega politički čin, proizvod društva koje ga okružuje, ali što danas uistinu znači društvena odgovornost u teatru? U naše prve dvije društvene sezone u središtu zanimanja nam je urbano-ruralni mikrokozmos u kojem djelujemo, odnosno geografski i društveni prostor u kojem pokušavamo (pre) živjeti. PlayDrama kao najvidljivije dalmatinsko neovisno kazalište osjeća potrebu i obvezu da se unutar vlastitog programskog okvira koncentrira na podneblje iz kojeg dolazi; sezonama u 2022. i 2023. želimo se povući u vlastito dvorište, scenskom metlom čisteći prljavštinu s vlastitog praga. Predstava *Tako nam Bog pomogao* u 2022. godini mladog redatelja Hrvoja Korbara, koja u vrijeme pisa-

nja ovog teksta nastaje po motivima britkog pisma Borisa Dežulovića, priprema teren za kazališno istraživanje dalmatinskog mentaliteta, osvjetljavajući plesni podij strastvenog tanga svetog i profanog, crkvenog i svjetovnog. Planirana premijera u 2023., još mlađe Kristine Grubiše, ide korak dalje, u samo središte marinkovićevskog mraka koji se zove sunčana Dalmacija.“

GLUMCI U PRVOM PLANU

Prije *Tako nam Bog pomogao* gledala sam dvije novije predstave PlayDrame: *Sretna ne bila te Disanje* u koprodukciji sa Zagrebačkim kazalištem mladih. Autorice teksta za predstavu *Sretna ne bila* su Ivana Vuković, Petra Kovačić Botić, Ana Uršula Najev, Ana Marija Veselčić i Helena Petković. Redateljica je Helena Petković, dramaturginja Ivana Vuković, a igraju Petra Kovačić Botić, Ana Uršula Najev i Ana Marija Veselčić. Zanimljivost te predstave jest u tome što je nastala, kako nalazimo u opisu uprizorenja, „u ženskom procesu rada žena sa ženama, o ženama, u ženama i za žene, klasičirajući se kao isključivo ženska predstava.“ *Sretna ne bila* priča je o trima prijateljicama koje dolaze u teatar pogledati autorski projekt prema nekom antičkom komadu sa ženom u naslovu i iz gledališta asocijativno isklizavaju u razne ženske stranputice, na kojima parodiraju i Grkinje i princeze i najbolji *look Met Gale*, a sve u potrazi za jednom običnom ženom, za (kako se navodi u opisu predstave) „našom materom“. Ozračje predstave odiše specifičnim dalmatinskim kontekstom, s tematiziranjem ženskih likova unutar njega. Tekstom se ismijavaju toposi vlastite struke, ironijski opisuje glumački posao i zaokružuje (tragi)komedija referiranjem na antičku ženu, Medeju.

Predstava *Disanje* redateljice Olje Lozice svojevrsna je koda, završni naglasak četverogodišnjega bavljenja obiteljskim odnosima unutar PlayDraminih sezona. To je priča o dvjema sestrama, koje su u sugestivnoj suigri utjelovile Petra Kovačić Botić i Petra Svrtan. S njima je na pozornici cijelo vri-

jeme i Matko Botić, kao skladatelj i izvođač na električnoj gitari, koji kreira svojevrsnu glazbenu dramaturgiju predstave, prateći i naglašavajući emotivna stanja likova. Odnos dviju karakterno različitih sestara nije prikazan vremenski linearno, nego su one u jednom trenutku djevojčice, a u drugom već starice. U tim vremenskim skokovima evociraju svoja sjećanja iz djetinjstva, s tipičnim svađama, sukobima i nadmetanjima, no poslije – ma što da se događalo u njihovim životima – one su jedna drugoj uvijek oslonac i podrška. Cijela predstava može se doživjeti kao provođenje kroz proces žalovanja za preminulom osobom, od koje se onaj koji žaluje u jednom trenutku mora rastati da bi nastavio živjeti. U zanimljivom, poetskom načinu korištenja jezika, s ponavljanjima replika i zvukovima koji prelaze u nijemi krik, posebno je dojmljiv trenutak u kojemu sestre nikako ne mogu do kraja izgovoriti riječ ŽIVOT, a odatle i naslov *Disanje*, upravo kao metafora samoga života.

Postavljanjem predstave *Tako nam Bog pomogao*, PlayDrama se okrenula širem društvenom kontekstu, no u središtu toga uprizorenja i dalje na neki način ostaje obitelj – ovaj put Sveta obitelj koja je s religijsko-mitološke razine spuštена u profani kontekst mentalitetno i jezično oslikane prosječne splitske familije. Pritom je način glumačke suigre sličan onome u predstavi *Sretna ne bila*, ali sad u središtu nisu glumice, nego tri glumca. Za razliku od primjerice Hrvatskoga narodnog kazališta u Splitu, koje si može priuštiti raskošne scenografije i kostimografije, vidljivo je da su predstave PlayDrame u scenografskom i kostimografskom pogledu mnogo skromnije, izvedbe su komornijeg tipa, a u prvom planu su glumci i moć njihove glumačke imaginacije i transformacije. U tom smislu i *Tako nam Bog pomogao* nastavlja repertoarnu politiku toga neovisnog splitskog kazališta koje pokazuje vitalnost teatarske scene u Splitu i izvan okvira središnje nacionalne kazališne kuće.



> Stipe Jelaska, Stipe Radoja, Donat Zeko foto: Glorija Lizde